

Amatör- eller professionell ishockey i kalla krigets skugga. Förhandlingen av rådande hegemoni i svensk herrishockey ca 1965–75

Av Daniel Alsarve

Abstract

This article examines Swedish men's ice hockey in the borderland between amateur and professional sports from 1965 to 1975. In brief, the Swedish Ice Hockey Association strived for greater breadth and increased professionalism, which resulted in different initiatives. Inspiration for training programs came mainly from the East (Soviet ice hockey), while more commercial innovations came from the West (professional leagues in North America). In short, preserving Swedish ice hockey's integrity influenced all decisions. Measures were taken to maintain and possibly increase the popularity of domestic ice hockey. But when the amateur model had reached its full potential, professional players were accepted. The negotiations regarding the existence of and attitudes towards amateurism are here interpreted in terms of maintaining or resisting the dominant hegemony.

Keywords: amatörism, professionalism, kommersialisering, hegemoni, ishockey.

Författare: Daniel Alsarve, docent, Institutionen för hälsovetenskaper, Örebro universitet. Daniel.Alsarve@oru.se

Copyright: © Författaren/författarna. Artiklar i IHS publiceras under en Creative Commons-licens (Creative Commons CC-BY 4.0), vilket ger tredje part rätt att kopiera och återdistribuera materialet i vilket medium eller format som helst förutsatt att författarnamn och källa anges korrekt.

DOI: 10.61684/ihs.2024.25501

Granskning: Artikeln har genomgått sakkunniggranskning enligt modellen *double blind peer review*.

Hur citera: Daniel Alsarve, "Amatör- eller professionell ishockey i kalla krigets skugga. Förhandlingen av rådande hegemoni i svensk herrishockey ca 1965–75", *Idrott, historia och samhälle: Idrottshistoriska föreningens årsskrift*, 2024 (vol. 43).

Jag vill tacka Centrum för idrottsforskning, D2019-0039, för finansiellt stöd för denna artikel som skrivits inom ramen för ett större idrottshistoriskt projekt om ishockey, maskulinitet och våld.

Svenska Ishockeyförbundet bildades år 1922 och inlemmades i Riksidrottsförbundets (RF) bärande principer av föreningsdemokrati med ideella föreningar och medlemmars röster som maktfördelningsprincip.¹ Historikern Tobias Stark har visat hur ishockeyn under 1930-talet och framåt blev en viktig del av det socialdemokratiska folkhemsbygget med folkära spelarpersonligheter som Sven Tumba. De individuella stjärnorna var, menar Stark, viktiga karaktärer och herrishockeyns betoning av laganda, offer- och kampvilja förkroppsligade också ideala handlingar och egenskaper som staten underblåste och som både medelklass och arbetarrörelse kunde identifiera sig med.²

Mången amerikan och kanadensare höjde nog på ögonbrynen när den svenska idrottsmodellens reglering mot rent professionaliserade idrottsformer stod klar för dem. Försök att förändra detta initierades men den svenska modellens styrka, den rådande hegemonin, vilade i dess flexibilitet. För det första möjliggjorde medlemsmajoritetsbesluten en konserverande (och flexibel) maktordning med möjlighet att behålla en "föreningspatriark" som ordförande ibland i nästan ett halvt sekel.³ Karl T Graflund var till exempel ordförande i Örebro SK i 48 år (sekreterare i två), Eric Persson i Malmö FF var ordförande i 37 år, och Stig Svensson i Östers IF var ordförande i 46 år. För det andra innehöll RF och den svenska idrottsmodellen också en ekonomisk flexibilitet vilket bidrog till att konservera den rådande ordningen. Med Torbjörn Anderssons ord utvecklades en "rationell amatörism".⁴ På så sätt kunde amatörismens ideal bibehållas, om än i mycket uttänjd form, och träningsdosen ökas utan att spelarna blev stämplade som proffs.

Från 1930-talet till slutet av folkhemsepoken och socialdemokratins oavbrutna regeringsstyre (år 1976) fanns alltså ett väletablerat alternativ till den professionaliserade idrotten, innehållande (amatöristiska) kulturella värderingar med tillhörande adekvata ekonomiska möjligheter. Idag ter sig det förflutnas rädsla och ibland förakt för professionell idrott kanske förvånande. Det som då

1 Jan Lindroth, *Idrottens väg till folkrörelse: Studier i svensk idrottsrörelse till 1915*, (1974).

2 Tobias Stark, *Folkhemmet på is: Ishockey, modernisering och nationell identitet i Sverige 1920–1972* (2010). Se även Stacy L. Lorenz, "Constructing a Cultural History of Canadian Hockey," *The International Journal of the History of Sport*, 2015:17 (vol. 32).

3 I ett temanummer av *Idrott, historia och samhälle* (2015) behandlas den svenska idrottsmodellen mer ingående.

4 Torbjörn Andersson, *Kung fotboll: Den svenska fotbollens kulturhistoria från 1800-talets slut till 1950*.

till och med var otänkbart med dagens idrottsaktiebolag och föreningars hisnande löner och budgetstorlekar går inte enbart att förstå och förklara som en idrottsintern förändring. Förändrade ekonomiska regler och kulturella värderingar hänger samman med en vidare samhällsomstöpning där inte minst det folkhemspolitiska välfärdssystemet successivt kritiserades och krackelerade. Det vill säga, folkhemspolitikens hegemoni utmanades och omstöptes med lösningar inspirerade av marknadskapitalism.

Slutet av folkhemsepoken är således en intressant tid för svensk idrott och syftet i denna artikel är att genom ett nedslag i perioden 1965–75 analysera de bakomliggande förhandlingar som ledde till att den professionella ishockeyn accepterades i Sverige. Kan det tidiga 1970-talet betraktas som en formativ period i svensk herrishockey? Om ja, vilka drivkrafter kan identifieras och hur kan denna transformering förstås internt, genom ishockeyn, och ur ett samhällsekonomiskt och kulturellt perspektiv?

Tidigare forskning

Trots sin popularitet har svensk ishockey fått förvånansvärt lite uppmärksamhet av den vetenskapliga forskningen i Sverige. Internationellt (i Kanada och USA) är läget annorlunda. Inom det historiska området finns flertalet internationella alster om spelets ursprung och våldsamma innehåll, dess kommersialisering och kulturella kännetecken. Inom svensk idrottshistorisk forskning är det främst Tobias Stark och Jyri Backman (och jag själv) som bidragit med böcker och artiklar om spelets positionering i folkhemsbygget och dess ökade "amerikanisering", machokultur med mera. I forskningsläget nedan har jag framförallt fokuserat på professionaliseringen av (kanadensisk) ishockey kombinerat med forskningen om svensk idrotts professionalisering och förändring av den amatörreglerade idrotten.

I sin bok *The Professionalization of Young Hockey Players* beskriver Edmund Vaz redan 1982 trenden att behandla unga hockeyspelare som professionella. Boken utforskar hur tidig specialisering, intensiva träningsregimer och kommersialiseringen av ungdomshockey i Kanada omformat utvecklingen av ungdomsishockeyns syfte och dess utövare. Vaz följer ungdomsishockeyn nära och visar hur kommersiella intressen liksom påverkan från de professionella ligorna villkorar klubbars ungdomshockey. Sponsring, mediebevakning och ett ökat fokus på att utveckla elitallanger från ung ålder framkommer tydligt i boken vilket inte minst leder ökat tryck på de unga spelarna då de förknippas med ökade ekonomiska investeringar. Vaz är, liksom många andra, kritisk till förändringen och avslutar sin bok med ett par rekommendationer för en, vad som idag skulle kallas, hållbar ungdomshockey (införande av fair play i poängsystemet, ändringar i träningsmetoder och spelarutvecklingsvägar mm).

Herrishockeyns popularitet i kombination med den mediala genomslagskraften smörjde den ökade professionaliseringens och kommersialiseringens mekanismer. I Nordamerika var denna typ av ishockeysystem sedan länge etablerat. Samtidigt var systemet omtvistat eftersom den professionella ishockeyn ansågs vara "råare", allvarligare eller mer krävande. Ekonomisk ersättning gjorde idrottsutövandet instrumentellt och riskerade att dämpa glädjen i idrottande. I *Men at Play: A Working Understanding of Professional Hockey* ger Michael Robidoux en djupgående inblick i den professionella ishockeykulturen. Robidoux visar hur professionell hockey förstärker traditionella föreställningar om maskulinitet: hur spelare ska visa tuffhet, aggressivitet och stoicism, ofta på bekostnad av andra känslor och sårbarhet. Detta får konsekvenser för spelares kroppsuppfattningar, särskilt hur kroppen används, utnyttjas och kommersialiseras. Kommersialiseringen går hand i hand med medialiseringen och Robidoux argumenterar för att media bidrar till att främja rådande kulturella värderingar. Robidoux ser detta "maskineri" som en hegemoni där spelare, mer eller mindre, utnyttjas för kommersiella och vinstdrivande ändamål. Vaz och Robidoux's arbeten är viktiga (kritiska) bidrag till förståelsen av hur professionell hockey fungerar, inte bara som en sport, utan som social institution som påverkar spelares liv i stort. I Robidoux's arbete blir ishockeyn ett politiskt och ekonomiskt verktyg som vilar i händerna på den dominerande hegemonins män. Detta märks kanske tydligast i professionell ishockey och idrott där, förvisso, vissa utövare tjänar stora mängder pengar men ägarna till klubbarna, tv-bolagen et cetera tjänar *ännu* mer.⁵

Hockeyförbundet förstod under 1970-talet den finansiella potentialen och började då exempelvis kräva betalt för radio- och TV-sändningar. Samtidigt var de ideella och amatörideologiska inslagen starka. Forskningen framhäver ofta att början av 1970-talet som en formativ period inom ishockeyn då NHL (the National Hockey League) expanderade via en ny våg av fans, ägare och sponsorer, kontinentalt TV-sända matcher och ökade löner.⁶ Betydelsen av The Summit Series, åtta matcher mellan Kanada och Sovjetunionen i september 1972, ska inte heller underskattas. Kanada hade uteslutits ur internationella ishockeyturneringar eftersom de lät proffsen spela i landslaget. The Summit Series spelades mellan ishockeyns stormakter vilket kastade en skugga över VM- och OS-turneringarna i ishockey.⁷

I Sverige slopade RF amatörreglerna 1967 men det dröjde ända till 1989 innan Malmö FF, som första svenska klubb, heltidsanställde hela spelartruppen.⁸ I jämförelse med Nordamerika sker kommersialiseringen och

5 Michael A. Robidoux, *Men at play: A working understanding of professional hockey* (2001).

6 Stephen Hardy & Andrew Holman, *Hockey: A global history* (2018).

7 Morrison Scott, *1972: The Series That Changed Hockey Forever* (2022).

8 Tomas Peterson, *Den svengelska modellen: Svensk fotboll i omvandling under efterkrigstiden* (1993); Tomas Peterson, *Leken som blev allvar: Halmstads bollklubb mellan folkrörelse, stat och marknad* (1989).

professionaliseringen relativt sent och trevande i Sverige och, som jag vill visa, ofta med stort motstånd. En "kopiering" av NHL-mönster var inte möjlig i Sverige även om spelare, klubb- och förbundsrepresentanter kunde inspireras och försöka härma företeelser från ishockeyn på andra sidan Atlanten. Socialdemokratiens hegemoni och arvet av amatörismen inom svensk och olympisk idrottsrörelse skapade andra villkor. Eftersom målet eller visionen med processen skiljde sig från NHL kan förändringen benämnas avamatörisering snarare än professionalisering. Hur dessa processer såg ut i den svenska herrishockeyn runt år 1967 har inte tidigare studerats.

Alan Metcalfe och flera andra har visat hur den nordamerikanska idrotten tidigt kom att inlemmas i det marknadskapitalistiska samhällsbygget, vilket öppnade vägen för en aggressivare, brutalare men också populärare ishockey där vinnandet och underhållningen sattes främst.⁹ Sverige och den svenska idrotten, beläget mellan det marknadskapitalistiska Nordamerika (USA) och det planekonomiska "öst" (Sovjetunionen), delades av frågan om professionell kontra amatöristisk idrott likt det kalla krigets järnridå delade den europeiska kontinenten och världen. Längre betraktades professionell idrott som en avart. Men i takt med avstängningar av folkära idrottare, amatörismens något svårtolkade regelverk och USA:s successiva kulturexpansion i Europa efter andra världskriget, avtog förfasandet över professionell idrott. Karin Wikberg har behandlat dessa spörsmål som sedan ledde fram till RF:s beslut att slopa amatörbestämmelserna och låta varje Specialidrottsförbund bestämma i frågan.¹⁰ Med året för Malmö FF:s anställning av spelartruppen i bakhuvudet var det med andra ord först när järnridån revs som en klubb i svensk idrott omfamnade kommersialiseringens krafter och proffsidrotten på allvar.

Hegemoni som analysverktyg

För att förstå ishockeyns förändringar behöver vissa av de ekonomiska och kulturella aspekterna redovisas och problematiseras. I denna artikel vill jag med hjälp av hegemonibegreppet analysera dessa förändringar. Detta betyder att jag, i korthet, ser socialdemokratiens välfärdsbygge, folkhemmet, som en dominerade hegemoni under framför allt senare delen av 1940-talet och 1950-talet. Vissa aspekter eller beslut stabiliserade den rådande ordningen medan andra bidrog till att utmana och försöka omskapa densamma. I takt med ekonomiska kriser och nya populärkulturella influenser börjar tvivel spridas och hegemonins stabilitet ruckas. Stabilitet ska här inte tolkas som entydighet

9 Alan Metcalfe, *Canada learns to play: The emergence of organized sport, 1807–1914* (1987), s. 61–73.

10 Karin Wikberg, *Amatör eller professionist? Studier rörande amatörfrågan i svensk tävlingsidrott 1903–1967* (2005).

utan alternativ till och förhandlingar av den dominerande hegemonins principer förekommer alltid.¹¹

Sport och andra kulturella fenomen var inte neutrala företeelser utan verkade antingen upprätthållande eller ifrågasättande i relation till den dominerande hegemonin. I en studie med Emma Johansson har jag exempelvis visat hur ishockeyklubbar i bruksorter i nutid hyllar en förfluten arbetarmaskulinitet, vilket på ett paradoxalt sätt skapar en situation där den arbetande åskådaren vid ishockeyevenemanget hyllar sin egen exploatering.¹² Mer konkret så var det de hårda och ibland livshotande arbetsvillkoren och dess förmåga att forma ideala (arbetar)maskuliniteter som hyllades vid matchintroduktioner. Förskönandet, menar vi, bidrog till att legitimera den rådande maktordningen, ett forskningsresultat, som trots ett annorlunda studieobjekt, går i linje med Robidoux's studie av professionell ishockey.

Hegemoni är ett begrepp som skildrar dominans. Begreppet förknippas med Antonio Gramsci, en italiensk marxist och filosof, som i korthet var intresserad av varför italienska arbetarna inte revolterade mot fascistregimen.¹³ Kulturell hegemoni innebär att en dominerande grupps värderingar, normer och trosuppfattningar, till exempel förkroppsligade i idrottsliga praktiker, blir allmänt accepterade och betraktade som den "naturliga ordningen" i ett samhälle. Det är inte en tvingande makt utan rådande hegemoni "accepteras" av styrande och styrda. En hegemoni är dock alltid komplex i sitt innehåll och upprätthållande. Effekten är att den dominerande gruppen kan upprätthålla sin makt utan att exempelvis behöva använda fysiskt våld. Det vill säga, hegemonin har en förmåga att till och med få arbetare i en given situation att jubla åt sin egen "exploatering".

Gramsci menade att hegemoni i hög grad uppnås och bibehålls genom innehållet i utbildningar, medier och andra institutioner som formar människors medvetande och världsbild. Idrotten tolkas i denna text som en sådan institution. Forskare menar att den moderna, mediala sporten är en central institution i upprätthållandet av den dominerande hegemonin i allmänhet och forandet av dess om maskuliniteter och femininiteter, kroppsideal och andra identitetsnormer i synnerhet.¹⁴ Förändringar i hegemonin kan medföra förändringar i sådana kulturella ideal. Det är svårt att dra en tydlig gräns mellan de kulturella och ekonomiska dimensionerna av hegemonin. De

11 I Demetrakis Demetriou, "Connell's Concept of Hegemonic Masculinity: A Critique," *Theory and society* 2001:3 (vol. 30) problematiseras komplexiteten i termer av hybriditet och Gramsci benämner detta för ett "historiskt block".

12 Daniel Alsarve & Emma Johansson, "A gang of ironworkers with the scent of blood: A participation observation of male dominance and its historical trajectories at Swedish semi-professional ice hockey events," *International Review for the Sociology of Sport* (2021), se även Robidoux, *Men at play*.

13 Se t.ex. Antonio Gramsci & David Forgacs, *The Gramsci reader: Selected writings, 1916–1935* (2000).

14 Raewyn Connell, *Masculinities* (2005), s. 30.

ekonomiska faktorerna handlar om att ha kontroll över handel, industri eller andra finansiella institutioner. Media och vissa andra institutioner fungerar som ett slags medium som knyter samman och bildar bryggor mellan ekonomi och kultur.¹⁵ En hegemoni bygger på ekonomiska regler som gynnar de dominerandes intressen där kulturella föreställningar om kroppar och identiteter gynnar dessa.

Åren kring 1967 är särskilt intressanta då rådande hegemoni utmanades av olika sociala rörelser. Exempelvis ifrågasatte kvinnorörelsen de etablerade normerna och värderingarna, vilket ledde till mer eller mindre omfattande förändringar. Teknologisk utveckling och kriser i internationell handel skapade en omstrukturering av hegemonins ekonomiska dimensioner. För idrottens del kan sloandet av amatörreglerna och den statliga utredningen *Idrott åt alla* (SOU 1969:29) tolkas som en omförhandling av den dominerande ordningens kulturella aspekt. Trots att dörren för professionell idrott öppnades slog utredningen fast att den statligt subventionerade idrotten skulle välkomna alla, inte enbart de ”bästa”, utan motionärer och andra som inte primärt strävande efter fantastiska resultat skulle ges plats och utrymme i föreningslivet.

Källmaterial, metod och avgränsningar

Det historiska källmaterialet har i huvudsak utgjorts av tidningen *Hockey*, som utgavs med cirka 11 nummer/år omfattande cirka 60–80 sidor. Undersökningsperioden är här ca 1965–1975 och något färre nummer per år utgavs inledningsvis med färre antal sidor (sidnumrering saknas också i de inledande utgivningarna). Tidningen var länge Svenska Ishockeyförbundets officiella organ men frigjordes under 1990-talet till en självständig publikation. Även om författaren inte alltid namngavs ansvarade varje enskild skribent för sina bidrag. Ett typiskt nummer inleds med en ”Ledare”, oftast skriven av förbundets ordförande eller generalsekreterare där övergripande eller strategiskt viktiga områden behandlades. Sedan följer ett blandat innehåll av reportage med bilder från svensk och utländsk ishockey, porträtt av enskilda spelare eller klubbar, utbildningsrelaterade artiklar om taktik, teknik eller tips. Tidningen innehåller reklam för resor eller utrustning och utrymme lämnades också för statistik, resultatredovisning och tabeller. Över lag är innehållet präglad av en positiv inställning till ishockeyn även om kritiska reportage också förekommer.

Valet av undersökningsperiod motiveras av att slutet av 1960-talet var en formativ tid för svensk idrott då RF släpper greppet om amatörreglerna. Det avslutande året är inte lika självklart. Elitserien bildas och banar väg för en annan framtid för landets bästa klubbar och ishockeyn i stort. Utöver tidningen

15 Richard Howson, ”Social theory and critical theory,” i Jeff Hearn m.fl. (red.), *Routledge Handbook on Men, Masculinities and Organizations: Theories, Practices and Futures of Organizing* (2023).

Hockey har jag också genomfört intervjuer och läst biografier. Dessa har valts selektivt med motivet att intervjupersonen eller den biografierade var aktiv som spelare eller tränare under senare delen av 1960-talet och/eller början av 1970-talet. Intervjuerna varade ca 1 till 1,5 timme. Då artikeln ingår i ett vidare projekt om ishockey, maskulinitet och våld i förändring används inte alla intervjuer som genomförts och inte heller alla biografier som lästs som data i denna artikel.

Vid läsningen av *Hockey* har innehåll kopplat till ekonomi, proffsfrågan och andra aspekter som haft stor inverkan på förändringen av ishockeyn i en mer professionell och kommersiell väg markerats, skrivits av och sparats under koder i programmet NVivo. Detta empiriska underlag har sedan satts samman i en analytisk berättelse där förändringen från amatörhockey till proffshockey presenteras och sedan analyseras med hjälp av hegemonibegreppet. Att den ökade professionaliseringen och kommersialiseringen också hade en parallell process med fokus på breddidrott och motionärer genom uppstart av mjukhockey och andra ishockeyliknande former som skulle behålla och rekrytera utövare som inte satsade på elitishockey har uteslutits i denna artikel. Damishockeyn, som också introducerades under denna period, har också uteslutits då den inte var i närheten av professionaliserings- och kommersialiseringsprocesser.

Den dominerande hegemonins innehåll utmanas: Amatör- eller proffshockey i kalla krigets skugga?

Den svenska social- och arbetsmarknadspolitikens balansakt mellan kapitalism och socialism brukar sammanfattas som "den svenska modellen"; en slags medelväg som i idrottsliga sammanhang kallas "den svenska idrottsmodellen". Centrala kännetecken i dessa är solidaritet, kompromissvilja och disciplin. Idrottsmodellen framträder ofta med ordval som "idrottsfamiljen", "föreningsdemokrati" eller "ideellt ledarskap". Flertalet andra begrepp finns förstås också som sammantaget har syftet att gestalta svensk idrotts kärnvärden. Att det sportsliga syftet många gånger var att vinna, ibland till varje pris, talas det mindre ofta om när den svenska idrottsmodellen försvaras. Istället betonas den ideala hållningen, demokratiskt uppbyggda föreningar med frivilliga medlemmar, liksom för ishockeyns del själva spelstilen, som skötsam, kamratlig och pragmatisk.¹⁶ Flertalet förbundskaptener har signalerat dessa ideal som exempelvis Bengt "Bengan" Johansson, Tommy Svensson och Tommy Sandlin. Gemensamt i deras coachingfilosofi var den eftertänksamma eller "mjuka" ledarstilen där människan och personen var viktigare än resultatet.¹⁷

16 Tobias Stark, "Från 'lappjäväl' till 'the King': Börje Salming, NHL, och den svenska modellen."

17 Se t ex Tommy Sandlin, *Bjud på dig själv: En bok om positivt ledarskap* (1989).

I oljekrisens spår under början av 1970-talet och med en växande äldre befolkning kom den svenska modellen och idrottsmodellen att "krackelera". I korthet var offentlighetens utgifter större än dess intäkter vilket medförde att nya ekonomiska och politiska lösningar behövdes. Elitföreningar fick en tydligare affärsinriktning där kostnadseffektivitet blev en ny ingrediens i föreningsdemokratins. Solidariteten mellan olika sektioner, där överskottet hos en sektion tidigare hade finansierat underskottet hos en annan, urholkades därmed. Lösningen stod inte enbart att finna i offentliga medel utan tilltron ställdes till näringslivets aktörer – sponsorerna.¹⁸

Trots att adekvata ekonomiska villkor saknades under 1970-talet sneglade ändå elitklubbarnas och ishockeyförbundets styrande och coacher mot NHL:s och Sovjetunionens modeller. Avamatöriseringen och kravet på ekonomisk effektivitet ökade allvaret i sporten vilket, mer konkret, utmanade utrymmet för "lirarna". Lirarna förkroppsligade den svenska idrottsmodellen och njöt primärt av att spela spelet och brydde sig mindre om resultatet. Ett typexempel är Sven "Tumba" Johansson som i sina memoarer beskriver hur han i en avgörande match tog ett varv om egna målburen med pucken och sedan dribblade bort hela motståndarlaget och satte 1–0 för sitt lag. Trots att matchen förlorades med 1–9 var Tumba ändå oerhört nöjd med matchen.¹⁹ Ju närmare sporten kom den rent professionella versionen, desto tydligare kunde varje inspelad poäng omsättas i rena pengar.²⁰

Teknikoptimism i krisens tid

Sverige hade efter andra världskriget och under hela 1950-talet upplevt en aldrig tidigare skådad teknisk och ekonomisk utveckling.²¹ Men sedan kommer kriserna. Som en blixtnad från klar himmel. Mindre bruksorter, som Lesjöfors, förvandlades från mönstersamhällen till övergivna samhällen.²² Ishockey, liksom alla idrotter, drabbades hårt. Det är ingen slump att Riksidrottsförbundet nu släpper taget om amatörbestämmelserna – nya finansieringsmöjligheter var nödvändiga för att hålla liv i svensk idrott. I en tid av nationell och global ekonomisk kris, var det svårt att äska ökade offentliga medel. Det är också nu, i korthet, som tilltron till "den svenska modellen" börjar naggas i kanten parallellt med att USA:s hegemoniska position förstärktes allt mer i västra Europa. Mer konkret märktes detta genom att den amerikanska reklamindustrin, via

18 Daniel Alsarve, *I ständig strävan efter framgång? Föreningsdemokratins innehåll och villkor i Örebro sportklubb 1908–89* (2014).

19 Sven Tumba, *Vilket liv! På plan, i rink – och privat* (1967), s. 14.

20 Peterson, *Leken som blev allvar*.

21 Hockey 1967:1 (årg 3), Hockey 1967:2 (årg 3), se även Lennart Schön, *En modern svensk ekonomisk historia: Tillväxt och omvandling under två sekel* (2007), s. 381, 406 ff.

22 Se Christer Ericsson, *Bandybaronen i folkhemmet*. TEKO-krisen (textilindustrikrisen) inleds i slutet av 1960-talet och i Örebro köptes Örebro Kexfabrik upp av Göteborgs Kexfabrik 1967 – snart var i princip alla kex- och skofabriker borta ur stadsbilden.

populärkulturen och en så kallad "coca-colonisation" inriktad på ungdomar, tog sig in i Västeuropa. För ishockeyns del åkte nu representanter från proffsligorna hit och undersökte möjligheterna att starta ligor och andra transatlantiska samarbeten.

Kunskap och inspiration till träningsinnehåll fanns inte att tillgå och i jämförelse med idag var 1960-talets kommunikationsvillkor helt annorlunda. Den "långsamma" kommunikationen skapade en mer tillåtande eller heterogen idrottspraktik. Spelare kunde skriva kontrakt med flertalet klubbar utan att detta uppdagades. Om spelare upptäcktes med dubbla kontrakt straffades de förstås, exempelvis med längre avstängningar.²³ På detta sätt skapades en mångfald av lokala varianter av taktik, träningsmetoder och domares bedömningsnivåer. Regelverken uppfattades som mindre rigida. Ofta tränade lag utan tränare där lagledaren eller lagkaptenen blev den som gjorde upp riktlinjerna för träningen och matchningen.²⁴

Ishockey var primärt en utomhussport och extremt väderberoende. Likväl var sporten populär med stadigt ökande åskådarsiffror i högsta divisionen. Flertalet spelare och ledare var djupt inspirerade av sovjetisk ishockey och andra av den nordamerikanska. Lösningar på utmaningen att vinna medaljer ansågs primärt finnas i öst. Vid en intervju berättar en tränare hur han (och flera andra) imponerades av Tarasovs filosofi där varenda spelare var i rörelse hela tiden.²⁵ Men när sovjetiska trupper den 21:e augusti 1968 marscherade in i Tjeckoslovakien spreds en viss panik i hockeyförbundets korridorer. Många av spelarna var ju anställda som militärer! Vid ett "katastrofmöte" kunde det verkställande utskottet konstatera att Sverige svårligen kunde stå som värld för Röda Arméns ishockeykrigare vid stundande VM, "medan samma armé var engagerad i helt andra övningar i Tjeckoslovakien."²⁶

Åren 1968–1969 sjönk publikantalet med cirka 200 000 personer! Somliga orter valde att fortsätta sina satsningar och i Osby färdigställdes tack vare frivilliginsatser "utan dess like" en ny ishall.²⁷ Detta var en ljusglimt i en tid som annars präglades av ekonomiska varningsrop, färre antal poj- och juniorlag och sammanslagningar eller nedläggningar av ishockeyföreningar. Den ekonomiska krisen motiverade så kallade strukturrationaliseringar. Över lag så tog flera idrottsföreningar hjälp av ekonomiskt utbildade personer (män) som applicerade företagsekonomiska metoder i den ideella föreningen. Rent krasst skulle hockeysektionen, som ibland bröt sig ur moderföreningen och bildade en egen förening, vara ekonomiskt självbärande och oberoende av andra sektioners finanser. Det var önskvärt, både ur sportslig och ekonomisk synpunkt,

²³ *Hockey* 1965:2 (år 1).

²⁴ Intervju med SK datum 2018-03-15.

²⁵ Intervju med SK datum 2018-03-15.

²⁶ *Hockey* 1968:3 (år 4), s. 3.

²⁷ *Hockey* 1969:3 (år 5), s. 20–22.

att ligga så högt upp i seriesystemet som möjligt. Då ökade publikintäkterna och med dessa andra finansiella intäkter (café- och lotteriförsäljning, reklamintäkter mm). Att erbjuda besökaren tak över huvudet och en riktig läktare gjorde det bekvämt och intensifierade ljudkulissen vid hemmamatcherna. Lägg därtill att träningsmöjligheter uppstod redan i augusti.²⁸

Allt fler ishallar byggdes och ishockeyn förändrades från att ha varit en typisk vintersport till att också bli en höstsport. En seriöst satsande hockeyspelare kunde nu svårigen kombinera ishockey med annan sommaridrott på toppnivå. Därför uppstod sommarträningen för ishockeyspelare. I slutet av 1960-talet förekommer flertalet artiklar om hur olika stjärnor tränar sommarträning, vad som bör tränas och hur. Inspirationen hämtas alltså från Tarasov och Sovjetunionen med fokus på tyngdlyftning och kondition.²⁹ Detta visar hur förbättrade ekonomisk-materiella villkor i slutändan hängde ihop med kulturella normer och, till exempel, maskulinitetsideal (vara stark, utställig, stryktålig mm) inom ishockeyn. Att enbart förstå förändringen som kommersialisering riskerar alltså att bli missvisande eftersom förändringen omfattar betydligt mer än de rent finansiella aspekterna.

Tacklingsregeln anno 1969 och ett ökat underhållningsvärde

Utvecklandet av ishockeyns taktiska systemtänkande men också dess förändring mot en mer actionladdad och åskådarattraktiv sport går att härleda till ett centralt beslut: den ändrade tacklingsregeln 1969 som möjliggjorde tacklingar över hela banan. Beslutet togs vid det internationella ishockeyförbundets sommarkongress år 1969.³⁰ Hardy och Holman menar att det svenska ishockeyförbundet drev på och lobbade för denna fråga internationellt.³¹ Flertalet var dock kritiska och menade att den råa styrkan skulle segra över lirandet och att beslutet skulle innebära slutet för finlirare och tekniker. Den sovjetiska ishockeytränaren Tarasov var, står det i det svenska källmaterialet, inte nådig i sin kritik; han drog politiska växlar och menade att regeländringen var "en kapitulation för det transatlantiska sättet att spela ishockey."³² Farhågan var att den nya tacklingsregeln skulle leda till (ännu) fulare spel och därför ställdes nu stora krav på både domare, tränare och spelare.

28 *Hockey* 1969:4 (årg 5), s. 3. Se även *Hockey* 1974:3 (årg 10), s. 9–10 om rationaliseringar inom idrotten.

29 Se t ex *Hockey* 1969:4 (årg 5), s. 8–9, 18.

30 *Hockey* 1969:4 (årg 5), s. 19.

31 Hardy & Holman, *Hockey: A global history*, s. 278.

32 *Hockey* 1973:3 (årg 9), s. 11.

Regeländringen är ett uttryck för NHL:s påverkan på internationell ishockey (där tacklingar i alla tre zoner alltid varit tillåtet) och Tarasov tolkade det internationella förbundets regeländring som ett sätt att stoppa den sovjetiska ishockeyns dominans.³³ Införandet visade sig också få oanade konsekvenser. Förenklat uttryckt infördes en mer fysisk eller spektakulär dimension i spelet som i sin tur krävde andra lösningar i specifika situationer ute på isen. Vissa spelare lärde sig snabbt, förändrade sin spelstil och kunde på så sätt utnyttja de nya reglerna till sin och lagets fördel.³⁴ En förändrad spelstil skapade i sin tur nya kravprofiler på spelarna. De högre fysiska kraven på spelarna skapade också ett behov av fler avbytare. Spelartrupperna behövde utökas för att inte minska sportens underhållningsvärde. Samtidigt krävde den nya regeln också en mer homogen regeltolkning och att domarna skulle hålla en någorlunda enhetlig nivå. Förbundet testade ett 3-mannasystem med en huvuddomare som dömde och aldrig behövde bekymra sig för offside, tekningar mm. En annan fördel var att tre rättskipare tillsammans var ”starkare än två, när man ska gå emellan då sinnet rinner på de värst upphettade hetsporrarna.”³⁵

Ishockeyns ledande organ har alltid lyssnat med stora öron på publiken och som ett led i detta upphävdes icing i numerärt underläge. Denna ansågs förkorta matcherna med 5–10 minuter och gav samtidigt det numerärt underlägsna laget möjlighet till kontringar och fler målchanser.³⁶ Sammantaget blev denna typ av förändringar i slutet av 1960-talet och början av 1970-talet viktiga beståndsdelar i ett ökat underhållningsvärde och ishockeyns kommersialisering och, på längre sikt, professionalisering. De spelare och klubbar som förstod att utnyttja dessa möjligheter drev också på utvecklingen och vann helt enkelt fler matcher. Det vill säga, individer behövde investera mer tid i träning för att platsa i klubbens representationslag. I slutändan ökade avståndet mellan bredd och elit och allt fler spelare ville leva på sin ishockey och få ”ärligt” betalt.

Den professionella faran och strävan efter förbättrad svensk ishockey

Under slutet av 1960-talet och början av 1970-talet innebar de politiska och ekonomiska förändringarna att den traditionella svenska idrottsmodellen utmanades. Representanter från näringslivet rekryterades för att organisera och lösa de ekonomiska utmaningar som många klubbar stod inför. Att helt och hållet applicera ”amerikanska” lösningar hade dock en besk bismak (USA:s krig i Vietnam pågick 1955–75) och proffsishockeyn, med NHL som förebild,

33 Hardy & Holman, *Hockey: A global history*, s. 279.

34 *Hockey* 1974:5 (årg 10), s. 23.

35 *Hockey* 1973:1 (årg 9), s. 8.

36 *Hockey* 1973:1 (årg 9), s. 8.

delade Ishockeysverige. Samtidigt behövdes ”nya idéer” för att bibehålla en hög standard på den inhemska ishockeyn. Vissa tog därför strid mot de ”föråldrade amatörbestämmelserna.”³⁷

Efter sin turné i USA 1970 kunde förbundskapten Arne Strömberg konstatera att tio svenska spelare var i ”proffsfara”. Den olympiska idrotten blev en nyckelbricka i farhågan. Samma år hotade ordföranden i IOK, Avery Brundage, det internationella ishockeyförbundet att nationer som deltog med professionella i VM skulle uteslutas från OS. Därmed var alla spelare som kontrakterades för proffsklubbar förlorade för VM- och OS-turneringar. Brundages hot medförde att det kanadensiska förbundet vägrade arrangera VM-turneringen detta år och omedelbart drog sig ur alla internationella VM- och OS-turneringar.³⁸ Samtidigt var de sovjetiska ishockeyspelarna och idrottsutövarna anställda som militärer med omfattande träningsmöjligheter vilket ledde till misstro mot hela systemet och hockeyförbundet menade att: ”Striden mot amatörhockeyn i internationell idrott måste drivas vidare. Att komma till rätta med de olympiska gudarna så länge mr Brundage sitter vid rodret verkar hart när omöjligt.”³⁹

Brynäs IF valde en egen linje med halvprofessionella spelare där ett viktigt motiv var att skapa en starkare drivkraft bland unga att utvecklas till elitspelare. Över lag ökade flertalet lag nu, inklusive landslaget, träningsdosen och träningsintensiteten. Säsongerna blev längre och med matcher och träning inkluderat var nu spelarna igång fem dagar per vecka. Kontraktsförfarande skulle bli nästa steg men väldigt få trodde att detta var möjligt i svensk hockey. De ekonomiska förutsättningarna saknades. För att överhuvudtaget orka med en ishockeysatsning valde flertalet spelare att utbilda sig i stället för att arbeta vid sidan av ishockeyn.⁴⁰

Det fanns också intresse hos nordamerikanska organisationer att sprida den professionella ishockeyn.⁴¹ År 1972 genomfördes för första gången en premiärmatch för NHL-proffsen på europeisk mark.⁴² Sådana initiativ predikade den professionella ishockeyns evangelium och påvisade ett alternativ till den svenska idrottsmodellen. En del av de jag intervjuat menar dock att denna typ av ”jippo” inte var särskilt betydelsefulla. De menar att införandet av fler spelare (och femmor) var betydligt viktigare. Vissa professionella lag spelade till exempel med flera kedjor (ibland fyra stycken dvs tolv spelare totalt) och endast fem backar. Syftet var att spela ett hårt ”power play” som i detta fall betydde att forwards skulle sätta en hög press på motståndarna. I Sverige var inte så stora

37 *Hockey 1970:5* (årg 6), s. 15. Se även *Hockey 1970:4* (årg 5), omslag.

38 Hardy & Holman, *Hockey: A global history*, s. 279.

39 *Hockey 1970:7* (årg 6), s. 3. Avery Brundage satt kvar till år 1972.

40 *Hockey 1970:7* (årg 6), s. 8. Se även *Hockey 1971:2* (årg 7), s. 6–7 och *Hockey 1971:5* (årg 7), s. 3. Intervju med SS datum 2018-08-12.

41 Hardy & Holman, *Hockey: A global history*.

42 *Hockey 1972:5* (årg 8), s. 12–13.

spelartrupper tillåtna. Djurgården blev här banbrytande och ansökte år 1972 om att få ha 18 spelare i sin trupp (tre femmor och två målvakter + reserv). Införandet av en tredje femma var enligt en intervjuperson en oerhört viktig förändring av ishockeyn.⁴³

Trots att möjligheterna till landslagsspel upphörde valde svenska spelare att prova proffslivet. Av dessa hade somliga erfarit sämre klubbar medan andra var väldigt nöjda med att ha ishockeyn som yrke. I ett reportage om Thommie Bergman, som år 1972 var proffs i Detroit Red Wings, framkommer att Bergman, genom detta yrke, nästan kunde leva som en normal människa: "Dels får man betalt öppet och ärligt..., dels får man tid över för familjen. Åtminstone när vi håller oss på hemmaplan."⁴⁴ Sådana argument var svåra att kritisera för motståndarna till den professionella ishockeyn. Men frågan var komplex och inbegrep även en omstöpning av det internationella förbundets regelverk och mer sportsliga frågor: hur skulle Sverige kunna konkurrera med och "komma ifatt" Sovjet och övriga "öststatsproffs" inom rådande amatörmodell? När det gällde landslagshockeyn ansågs den svenska (amatör)modellen ha nått sitt maximum. Spelarna behövde lägga ner fler träningsstimmar vilket inte var möjligt att kräva utan kontrakt.⁴⁵

Förslag till alternativ saknades inte. Redan 1972 diskuterades en bantning av antalet lag i högsta serien (till åtta) och låta dessa mötas oftare. Ett annat alternativ var att skapa två proffslag, ett i Stockholm och ett i Göteborg, som skulle delta i internationell liga. Detta skulle ge ett antal svenska spelare chansen att spela som professionella på hemmaplan. Utmaningen här var att detta också krävde överenskommelser med de viktigaste nationella, framför allt de nordamerikanska, förbunden för att skapa ett nytt internationellt förbund. Representanter inom det svenska ishockeyförbundet var dock skeptiska och trodde generellt att svenska spelare skulle ha svårt att finna sig i att bli köpta och sålda på mer eller mindre lösliga grunder mellan klubbar. Vad som blir påtagligt i diskussionerna om de olika alternativen är att förbundsstyrelsen hade betydligt lättare för att enas i avståndstaganden än i ett gemensamt alternativ. I korthet var förbundet emot amatörbestämmelserna (de sågs som hyckleri) men styrelsen var också motståndare till bildandet av en proffsliga.⁴⁶

Lösningen blev att tillsätta en utredning. Utredningen hade tre fokusområden med det övergripande syftet att stärka den inhemska ishockeyn. För det första skulle den ta fram ett förslag, tillsammans med klubbarna och spelarna, om möjligheterna att starta en elitserie. När det gällde landslagshockeyn så skulle förbundet, för det andra, arbeta för att få gehör för en landslagsliga med

43 Intervju SS, datum 2018-08-12. Denna intervjuperson spelade under 1970-talet i högsta serien och i landslaget.

44 *Hockey* 1972:8 (år 8), s. 22.

45 *Hockey* 1972:8 (år 8), s. 22.

46 *Hockey* 1972:8 (år 8), s. 22–23 och *Hockey* 1973:1 (år 9), s. 13.

Europas bästa nationer. Slutligen skulle utredningen ta fram förslag på möjligheter att stärka ishockeyns ekonomi.⁴⁷

”Chauvinism och lokalpatriotism köpes inte för pengar.”⁴⁸

Med anledning av pågående försök från utländska kapitalintressen att i vårt land få till stånd olika slags arrangemang för professionell idrott finner Riksidrottsförbundet det angeläget ge uttryck för sin kritiska syn på detta agerande.⁴⁹

Trots att RF hade släppt amatörfrågan vädrade paraplyorganisationen gärna sina kritiska synpunkter. Professionaliseringsfrågan skulle angripas på sant sätt, menade RF. Detta betydde mer konkret att lika kritiska som RF var mot utländska finansiärer, lika positiva var de till bevarandet av den ”genuina svenska folkidrotten” uppbytt av ”hundratusentals frivilliga, oavlönade krafter.”⁵⁰ Konflikten om professionaliseringen hade pågått sedan Scandinavium (den största ishockeyarenan i Göteborg) slutit avtal med utländska direktörer som representerade proffsishockeyn. Ishockeyförbundet ansåg att avtalet slutits bakom ryggen på dem och satte nu hårt mot hårt. Arenan skulle inte få fler landskamper och de ideella funktionärer som ställde upp på proffsarangemangen var inte tillåtna att medverka i seriematcher eller andra tävlingar arrangerade av förbundet.

Avtalet visade att motståndet mot proffsishockeyn år 1973 var massivt. Möjligheten att tjäna pengar ställdes mot en kulturell stolthet där chauvinism och lokalpatriotism inte ansågs kunna köpas för pengar. Ishockeyförbundet, med stöd av RF och Kommunförbundet (!), underströk risken att utländska finansintressen skulle hota det genuint svenska i idrotten.⁵¹

I en av sina sista insatser som ordförande i förbundet erhöll Helge Berglund (efterträddes av Kjell Svensson) internationellt stöd för en bojkott av förslaget till en europeisk professionell liga styrd av amerikansk-kanadensiska intressen samt en bojkott av arenor som uppläts för proffsspel. Berglund hade vid samma kongress år 1973 också yrkat för så kallade öppna VM, vilket ansågs vara ett måste för att få med Kanada, men ej fått stöd för detta. Berglunds hållning i proffsfrågan kan på detta sätt betraktas som pragmatisk, eller mindre stringent, vilket speglade dilemmat och svårigheterna i att hitta ett alternativ

⁴⁷ *Hockey* 1973:1 (år 9), s. 13.

⁴⁸ *Hockey* 1973:3 (år 9), s. 6.

⁴⁹ *Hockey* 1973:3 (år 9), s. 7.

⁵⁰ *Hockey* 1973:3 (år 9), s. 7.

⁵¹ *Hockey* 1973:3 (år 9), s. 3. Blockaden mot proffsen hade inletts internationellt men den förbjöd inte vänskapsmatcher mellan proffs och amatörer.

som majoriteten kunde enas kring.⁵² I sitt avsked underströk Berglund vikten av att återföra Kanada till VM-hockeyn, annars var det inte att betrakta som ett världsmästerskap, och vikten av att fortsätta kampen mot proffshockeyn.⁵³

De två nordamerikanska proffsligorna WHA (the World Hockey Association) och NHL var på jakt efter svenska spelare i "den svenska ishockeyfamiljen" men "proffshotet" eller "proffsspöket" var avvärjt i Sverige för denna gång.⁵⁴ Förbundets nye ordförande var inne på samma linje som Berglund och i skämtsamma ordalag beskrivs det vara lättare att sälja varmkorv i Sahara eller kylskåp på Grönland än för hockeyproffs att komma in i Sverige. Scandinaviums ordförande såg i efterhand nyktert på nederlaget och skulle i fortsättningen agera affärsmässigt och samtidigt inte bedra alla hockeyälskare. Västra Frölundas ordförande var nöjd: "Det här var en stor seger för svensk idrott. Vår starka, gemensamma aktion lyckades och vi är förstas jättenöjda."⁵⁵

Föga anade dessa aktörer styrkan hos de finansiella aktörerna och sportens "inre" drivkraft. Sverige ville vara världsledande inom själva sporten och där stod sig amatörmodellen slätt i jämförelse med Sovjet och Kanada. Under åren som följde var professionaliseringsfrågan livligt omdiskuterad. Skulle det satsas på en Europaliga? Skulle förbundet tillåta hel- eller halvproffs? Det var frivilligheten, självstyret och folkrörelseidealen som stod på spel.

I oktober 1973 utlöstes Oljekrisen vilket djupt påverkade ekonomin i svenska ishockeyföreningar. Ishockeysäsongen kunde inte genomföras som planerat och matcher fick spelas dagtid för att slippa ha lysena tända. Hårdast drabbades klubbarna med konstfrusna banor. Det gällde att dra ner temperaturen i hallarna. "Vi befinner oss idag i ett mycket svårt läge och alla måste bidra på sitt sätt för att få en positiv lösning på detta stora problem."⁵⁶ De som förespråkade professionalisering såg en möjlighet och bearbetade näringslivet liksom offentlig sektor (stat och kommuner) för att få gehör. Nya förhandlingar inleddes med NHL och WHA och nu betonades helt andra aspekter i avtalen: "Det bör framhållas, att vad vi syftar till, är inte bara att kortsiktigt söka hindra spelarflykten, utan framför allt att satsa på en trygghet i våra spelares tillvaro, som de, som är verksamma på andra sidan Atlanten, helt saknar."⁵⁷

Motståndarna samlade ny kraft. I ett försök att påvisa absurditeten i avlöandet redovisades en uträkning som visade att det krävdes minst 2 000 arbetstimmar av ideella ledare och funktionärer för att klara ett hockeylag en

52 *Hockey* 1973:4 (årg 9), s. 3.

53 Berglund var också detaljerad i betydelsen av att utveckla de internationella förbindelserna och att söka minimera de ekonomiska utgifterna. Av särskild vikt var att förhandla ner priset på material och utrustning och, på liknande sätt som fotbollen, förhandla till sig lägre planhyror där framförallt ishockeyklubbarna skulle kräva del av reklamintäkterna i hallarna. *Hockey* 1973:6 (årg 9), s. 3, 34.

54 *Hockey* 1974:4 (årg 10), s. 6.

55 *Hockey* 1973:5 (årg 9), s. 5. Se även *Hockey* 1973:7 (årg 9), s. 9.

56 *Hockey* 1973:8 (årg 9), s. 5.

57 *Hockey* 1973:8 (årg 9), s. 3.

säsong. Då var inte spelarnas insatser inräknade. Vilken förening skulle ha råd att klara av detta?⁵⁸

Som svar hämtade professionalismens förespråkare inspiration från Norge och Hans Skaseth (verksam inom Norska Idrottsförbundet). Skaseth menade att polemiseringen var överdriven och att gränserna mellan amatör och proffs måste suddas bort till följd av den ekonomiska och materiella tillväxt den industrialiserade världen nu befann sig i. Kommersialiseringen, industrialiseringen och de ekonomiska spekulationerna skulle inte gå att hejda och i denna kontext skulle intresset för toppidrottsmäns prestationer (kvinnorna nämns inte) växa. Reklam, media och andra idrottsprodukter, menade Skaseth, kommer bara att öka. Dessutom ökade elitidrottens behov av kapital och "att dessa båda intressen kommer att slås samman är ställt utom allt tvivel." De enda amatörerna var motionärerna och idrottsmän på internationell nivå kunde inte "karaktäriseras på andra sätt än som proffs." Problemet ansågs bottna i att internationella förbund hade egna, föråldrade regler som skiljde på amatörer och professionella spelare. Ett koordinerat organ för all internationell idrott saknades: "Visserligen finns Internationella Olympiska Kommittén men deras värderingar i denna fråga har väl närmast ett löjets skimmer över sig" löd argumentet.⁵⁹

Regleringar och annan administrativ avlastning har det primära syftet att skapa förutsägbara och rättvisa villkor. Om IOK:s rekommendationer skulle följas, menade kritikerna, så skulle en icke önskvärd "grå" penningmarknad uppstå. Istället borde varje idrottsman få anständigt och hederligt betalt för sina ansträngningar. Skaseth menade att specialförbunden skulle sluta avtal med sin egen grupp av idrottsmän och på så sätt kontrollera avtalen som tillförsäkrade den aktive en bestämd inkomst. Problemen skulle lösas internt.⁶⁰ På så sätt skulle också en högre nivå av anständighet och hederlighet nås.

Bindande avtal, reell ersättning och andra trygghetsfaktorer, exempelvis yrkesutbildning, skulle ingå i avtalen. Punktinsatser som införande av en Elitserie, en Europaliga eller en viss summa pengar löste inte problemen utan alla åtgärder samlade i ett paket var den riktiga lösningen för svensk ishockey. Att lämna amatöridrotten krävde med andra ord ett omfattande arbete som involverade kompetenser som ishockey saknade i sina nuvarande korridorer. Därmed hade förbundet identifierat en långsiktig och tålmodsprövande målsättning. Ett viktigt symboliskt steg togs år 1975 då den nationella Elitserien skapades.

⁵⁸ Se *Hockey* 1973:7 (årg 9). Beräkningen byggde på att vara 22 funktionärer vid en hemmamatch (1 speaker, 3 tidtagare, 2 medhjälpare på banan, 3 biljettförsäljare, 3 i korvkiosken, 2 lottförsäljare, 2 tillagare av saft och kaffe, 1 telefonvakt, 1 lagledare, 1 bitr lagledare, 2 materialförvaltare, 1 slipare) som lägger ca 3–4 timmar = 1500 t /säsong på seniormatcher och ca 500 h pojk- och juniormatcher. Totalt 2000 t.

⁵⁹ *Hockey* 1974:2 (årg 10), s. 5.

⁶⁰ Ibid. s. 7. Det måste alla inse, menade Stig Nilsson.

Elitserien introduceras och de professionellas glamorösa liv porträtteras

När Elitserien introducerades ansågs risken vara stor att de så kallade storlagen skulle utveckla ett monopol på ligan. Proffssvärningar betraktades inte längre vara möjliga att stoppa och därför skulle klubbar som sålde en spelare avsätta vissa medel till en gemensam fond. Medel ur denna skulle sedan finansiera serien som beräknades kosta cirka 400 000 kr att driva.⁶¹ Vissa spelare, som till exempel Ulf Weinstock, vägrade dock bli professionell oavsett vilka pengar som bjöds.⁶² År 1975 fanns fortfarande delade meningar om den professionella ishockeyn. Henry Jansson, Brynäs IF, beskrev införandet av proffshockey som en önskedröm medan Arne Strömberg, tillsammans med Bertil Rönnberg (f d UK chef), skrev ett debattinlägg där de argumenterade för att en europeisk proffsliga var den enda rätta vägen och räddningen. Arne Grunander menade dock att utbildning och utvecklad ungdomsverksamhet var svensk hockeys enda räddning. Debatten var alltså fortsatt intensiv ofta med alarmerande ordval (räddning, hot mm).

Frågan skulle emellertid snart lösas genom ett internationellt initiativ, vilket Lars Alvarsson, ordförande i Serieföreningen Elitishockey, var bland de första att förmedla. Ett proffs-VM var snart i hamn.⁶³ I början av 1976 stod det också klart att World Cup, med både proffs och amatörer, var färdigförhandlat och att Kanada skulle delta! Laget hade senast deltagit i VM år 1969.

I tidningen *Hockey* porträtteras nu allt oftare de professionella spelarnas ibland tuffa men också gemytliga liv. Läsaren fick möta bland andra Björn Nalle Johansson, Börje Salming, Anders Hedberg och Juha Widing. Kent Nilsson (i AIK) menade till exempel att "Jag är beredd på att satsa allt för att på heltid få syssla med det jag bäst kan, nämligen spela ishockey."⁶⁴ Successivt, via enskilda reportage och större ekonomiska omständigheter som förbundet inte kunde råda över, förändrades synen på "yrkesspelarna", som de också kom att kallas från mitten av 1970-talet. Mest glamoröst, framträder livet som professionell i Anders Hedbergs tillvaro i Winnipeg Jets. På sommaren spelade han golf med en kompis och umgicks hemma i Sverige i sommarstugan med fästmän. Han hade enbart positiva saker att säga om sitt liv som professionell. Stämningen och sammanhållningen i laget beskrev han som god. Denna del var viktig eftersom amatörmodellen ansågs bygga extremt god gemenskap då spelarna kunde tillhöra samma förening under hela sin karriär. Hedberg var ännu inte miljonär men, menade han, det gick det att bli på ishockey i

61 *Hockey* 1975:2 (årg), s. 11.

62 *Hockey* 1975:5 (årg 11), s. 9.

63 *Hockey* 1975:5 (årg 11), s. 40.

64 *Hockey* 1976:10 (årg 12), s. 9 (citat och), s. 34–37. Se även *Hockey* 1976:3 (årg 12), s. 8.

Kanada.⁶⁵ Få summor nämns i källorna men Boston Bruins erbjöd Anders Kallur 500 000 kr för ett 2 års kontrakt år 1975.⁶⁶

Money talks. När allt kom omkring var det ju inte väsensskilda aktiviteter, att spela hockey på kontrakt och få lön eller spela hockey och inte få lön. Ett parallell-system med kontanta medel, eller "svarta pengar", växte fram med flertalet kreativa ersättningslösningar till spelare. Sådana syns förstås inte i källmaterialet men under 1970-talet insåg staten och länsstyrelserna att bland annat bingo-branschen måste saneras. Allt fler klubbar sökte bingo-tillstånd förmodligen eftersom detta möjliggjorde ett relativt stort, nödvändigt och svårkontrollerat inflöde av kontanta medel. Men i takt med att fler tillstånd beviljades sjönk också lönsamheten.⁶⁷ Det var mer eller mindre omöjligt för klubbarna att heltidsanställa ishockeyspelare i Sverige i mitten av 1970-talet med öppna kontrakt eller "vita" medel. Men den strategiska riktningen mot en på sikt helt professionell liga fanns utlagd även om stegen fortfarande var stora och många. Även om detta skapade nya utmaningar tycks det värsta kulturella motståndet mot proffs ha varit undanröjt i slutet av 1970-talet.

Sammanfattande analys

Resultaten visar att svensk ishockey genomgick en transformation i kommersiell och professionell riktning under 1970-talet. Vissa centrala beslut låg bakom denna förändrade riktning av svensk hockey: införandet av Elitserien, en mer tillåtande tacklingsregel, maximerat utnyttjande av och därmed en minskad tilltro till amatörmodellen, större spelartrupper med mera. Stora delar av de redovisade resultaten går i linje med det som flertalet forskare visat tidigare, men primärt kopplat till svensk herrfotboll. Hegemonibegreppet är, menar jag, centralt för att förstå denna förändring eftersom processen inbegriper ett brett spektrum av sportsliga, ekonomiska och kulturella ingredienser och förhandlingsområden. Vissa beslut tog sikte på det rent underhållningsmässiga (som förändrad icingregel vid numerärt underläge) vilket gynnade attraktionskraften hos sporten och i slutändan de kommersiella bitarna. Vad studien visat är att vägen till en acceptans av professionell idrott inte enbart handlade om att slopa amatörreglerna. Trots att dessa var borta ur svensk hockey upprätthölls de som en kulturell ideologi, amatörism, som ifrågasatte den professionella idrottens effekter på spelare och på spelet. Dessutom motsatte sig IOK med ordförande Avery Brundage i spetsen den professionella idrotten.

Förespråkare av professionell idrott behövde med andra ord båda lösa den kommersiella utmaningen, som handlade om att skapa tillräckliga intäkter så att klubbarna kunde heltidsanställa sina spelare, och övertyga motståndarna

65 *Hockey* 1976:6 (årg 12), s. 14–15. Se även *Hockey* 1976:5 (årg 12), s. 10.

66 *Hockey* 1975:7 (årg 11), s. 40. Enligt SCB motsvarar denna summa ca 3,5 miljoner kr i dagens penningvärde.

67 *Hockey* 1976:6 (årg 12), s. 27.

om att professionell idrott inte var demoraliserande eller på andra sätt skadliga för individers integritet. Därför blir det missvisande att enbart analysera de finansiella aspekterna. Maktordningen, eller hegemonin, inom ishockeyn upprätthölls med hjälp av sportsliga, ekonomiska och kulturella mekanismer, av individer, normer och strukturer som regelverk. När regler förändrades, i kombination med att exempelvis inomhushallar byggdes, skapades nya villkor för sporten och spelarna. Prestationskraven ökade vilket förde med sig en förändrad träningsfilosofi som i sin tur drev sporten i en mer specialiserad (och professionaliserad) riktning. Omvänt formulerat så är min poäng att kommersialiseringen liksom professionaliseringen av en idrott som ishockey orsakades av, och fick konsekvenser för, variabler som låg bortom eller utanför dessa processer.

Ett tungt argument var värnandet om den svenska ishockeykulturen och att kunna ha ett slagkraftigt landslag i de internationella turneringarna. Detta argument bottnade i rädslan av att förlora spelare till utlandet (NHL och WHA). Beslutet att tillåta proffs i internationella landslagsturneringar blev avgörande och efter detta fanns egentligen ingen anledning till motstånd mot professionell ishockey. Vad min studie visar är att det rådde en villrådighet under ett par år på 1970-talet där ishockeyns representanter insåg att den svenska amatörmodellen hade nått sitt maximum. Klubbarna kunde inte kräva mer av sina spelare utan att ge dem lön. Detta skulle innebära att spelarna blev proffs vilket det också fanns ett motstånd till. Mot slutet av 1970-talet tog sig svensk hockey ur detta "vakuum", på grund det internationella förbundets upphävande av blockaden mot proffs, vilket öppnade en utbredd acceptans av professionell ishockey i Sverige.

Den gamla hegemonin tog, förenklat uttryckt, amatörismen för given medan den nya uppfattade professionalismen som det enda alternativet. I resultaten visar jag hur både amatörismen, med Avery Brundage i spetsen, förlöjligades och ifrågasattes, och hur den professionella idrotten ratades exempelvis av profilerade spelare som Ulf Weinstock. Sådana åsiktsskillnader tolkas som ett uttryck för att rådande hegemoni är i gungning och utmanas. Det skulle här vara spännande att gå vidare med en studie av de mer moraliska eller etiska spörsmålen i konflikten. Amatörismens förespråkare såg en fara i att spelare köptes och såldes "som boskap", för att använda Robidoux's ord. Förespråkarna av professionell idrott ansåg att spelarna värda att få öppet och ärligt betalt för sina tjänster. Det vill säga, amatörernas smusslande med svarta pengar sågs som moraliskt förkastligt.

Slutligen, medförde transformationen av ishockeyn i mer kommersiell och professionell riktning att den blev mer "enhetlig". Det vill säga, det fanns en strävan efter en mer strömlinjeformad domarnivå, utbildnings- och kunskapsnivån höjdes och spelare kunde inte längre spela för två klubbar samtidigt.

Detta orsakades av en vilja, och till viss del av nödvändigheten, att öka den ekonomiska effektiviteten eller vinstmaximeringen. Idag tar vi en sådan organisatorisk vardag för given trots att det inneburit att individuellt skickliga lirare, som Sven Tumba, inte längre får utrymme. Vi hör idag ingen kritik av hegemonin som domineras av professionalismen vilket betyder att den fortfarande är accepterad. Men tecken på dess bristfälligheter finns: svenska sportchefer räknar inte med om utan snarare när de ska drabbas av utbrändhet och i utländska fotbollsligor urholkas den sportsliga oförutsägbarheten när oljemiljardärer pumpar in pengar i klubbar. Risken är att matchresultaten blir förutsägbara och därmed ointressanta. Vilka regler och etiska värderingar som kännetecknar nästa hegemoni återstår dock att se. Det enda vi kan vara säkra på är att den rådande hegemonins förespråkare inte kommer att ge upp lättvindigt men att den ändå inte kommer att vara för evigt.